

LBRIS

We know
books

General dr. Vasile Jenică APOSTOL

ȘTEFAN CEL MARE , De la Borzești la Putna

“Sunt patruzeci și șapte de ani... multi și puțini... de când Moldova îmi ieși înainte cu mitropolit, episcopi, egumeni, boieri, răzeși și țărani, în Câmpul de la Direptate, și cum vru Moldova așa vrusei și eu.”

Editura Magic Print
Onești, 2025

Cuprins

<i>Pe urmele generalul Radu R. Rosetti, idolului său militar</i>	7
<i>Prefață</i>	9

Capitolul 1: Ștefan cel Mare, strălucit voievod și mare comandant de oști .....

1.1. Situația Moldovei înainte de domnia lui Ștefan cel Mare	15
1.2. Politica internă și externă a Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare	17
1.2.1. Politica internă	17
1.2.2. Politica externă	22
1.3. Puterea militară a Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare	24
1.3.1. Arta militară în secolul al XV-lea în țările române	24
1.3.2. Organizarea și dotarea oștii	28
1.3.3. Sistemul de fortificații al Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare	32

Capitolul 2: Principalele acțiuni militare pentru apărarea Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare ..

2.1. O bătălie la lumina torțelor - Baia (1467)	51
2.1.1. Cauzele războiului și condițiile angajării forțelor	52
2.1.2. Desfășurarea bătăliei	56
2.1.3. Rezultatele și importanța bătăliei	62

2.2. O bătălie în mlaștinile Bârladului. Vaslui (1475) .....

2.2.1. Situația preliminară	65
2.2.2. Desfășurarea bătăliei	78
2.2.3. Ecoul unei mari victorii	84

2.3. Ștefan cel Mare îl înfruntă pe cuceritorul Constantinopolului .....

2.3.1. File de cronică despre o mare bătălie - Valea Albă (1476)	87
2.3.2. Codrul, frate bun cu moldovenii	96
2.3.3. Asedii zadarnice și o grabnică retragere	103

2.4. Bătălia de la Lunca Mare pe Siret (1481) .....

2.5. Pierderea Chiliei și a Cetății Albe (1484) .....

2.6. O bătălie în codrii seculari ai Moldovei - Codrii Cosminului (1497) .....

2.6.1. Secrete care nu au putut fi păstrate	111
2.6.2. Măsuri pentru apărarea Moldovei	115
2.6.3. Asediul Cetății Suceava și un armistițiu rușinos	118
2.6.4 O bătălie în codrii seculari ai Moldovei.....	120

Capitolul 3: Cultura și viața religioasă în timpul domniei lui Ștefan cel Mare .....

3.1. Cultura religioasă	28
3.2. Factorul religios în politica externă	129
3.2.1. Relațiile cu Muntele Athos	133

3.3. Viața religioasă internă - Mitropoliți și episcopi	136
3.4. Construcții laice și bisericești	137
Alte fapte evlavioase făcute de Ștefan cel Mare	175

Capitolul 4: <i>Un nume străbate veacurile</i>	177
4.1. Însemnări pentru eternitate	177
4.2 Omagii unui brav comandant de oști	184

Anexe

Anexa 1	
Cronologia celor mai importante evenimente din timpul domniei lui Ștefan cel Mare	195

Anexa 2	
Țara Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare	199

Anexa 3	
Arborele genealogic al lui Ștefan cel Mare	200

Anexa 4	
Familia lui Ștefan cel Mare	201

Anexa 5	
Grigore Ureche: portretul domnului Ștefan cel Mare și Sfânt	212

Anexa 6	
Daniil Sihastrul, duhovnic și sfetnic al lui Ștefan cel Mare	213

Anexa 7	
Imaginea lui Ștefan cel Mare în emisiuni numismatice	215

Anexa 8	
Imaginea lui Ștefan cel Mare în ilustrații	241

Anexa 9	
Imaginea lui Ștefan cel Mare în literatură	248

Note	249
-------------------	------------

Serbarea centenară de la Borzesci. 1904.

ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÎNT

Apărătorul neamului Românesc și al întregii Creștinătăți.

Născut la Borzesci (Bacău).

Ureat pe Tronul Moldovei la 1457. Răposat la Suceava 1504.

Odihnesce în Mănăstirea Putnei.

Biruitoarea lui Matei Corvin, la *Baia*, 1467.

Lui Șuliman Pașa, la *Rahova*, 1475. Eroul de la *Rêsboeni*, 1476.

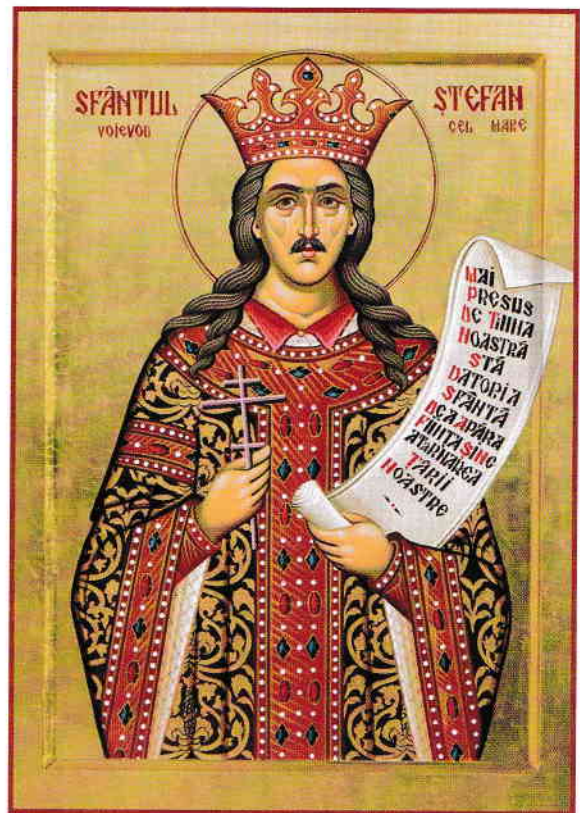
Invingătorul Polonilor, la *Dumbrava Roșie*, 1497.

Coshin-P

Capitolul 1

Ștefan cel Mare, strălucit voievod și mare comandant de oști

Cinstind memoria marilor noștri bărbați de stat, venerându-ne eroii, facem dovada că i-am meritat, înțelegând totodată că ne revine obligația de a ne strădui să ne ridicăm în timp, în alte condiții istorice, la înălțimea sacrificiilor lor. Dacă forța unui popor vine și din conștiința despre oamenii aleși pe care i-a avut, precum cultul acestora, Ștefan cel Mare face parte din existența noastră actuală și dă putere mersului nostru înainte. Personalitate viguroasă, continuator, dar totodată și creator de tradiție politică, Ștefan cel Mare simbolizează atât forța de creativitate a poporului român în cele mai diverse domenii, cât și ideea luptei neștirmită pentru păstrarea ființei lui naționale și statale: „Prin durată ei, de 47 de ani, prin largul orizont politic ca și prin mărețele ei înfăptuiri, domnia lui Ștefan cel Mare a intrat în istorie ca o epocă a aspirației poporului român spre bine, frumos și demn”¹², iar „în Ștefan cel Mare a găsit poporul român cea mai deplină și mai curată icoană a sufletului său: cinstit și harnic, răbdător – fără să uite – și viteaz – fără cruzime – strașnic în mânie și senin în iertare, răspicat cu măsură în grai, gospodar și iubitor al lucrurilor frumoase, fără trufie în faptele sale care i se parcă

Icoana Sfântului Ștefan cel Mare, pictată de părinții Mănăstirii Putna în anul 2004, la sărbătoarea a 500 de ani de la trecerea domnului Moldovei la celeveșnice

vin printr-însul de aiurea și de mai sus. Și cu cât se vede această icoană mai limpede, cu atât se înțelege mai desăvârșit și se iubește mai mult, cu atât și viitorul se vestește mai bun, căci atunci neamul merge pe drumul strămoșului cuminte”¹³.

Războaiele purtate de Ștefan cel Mare,

după propria lui mărturisire, 36 la număr, încheiate, cele mai multe cu victorii (34), au făcut să crească încrederea poporului român în forța pe care el o reprezenta și în destoinicia conducătorului său, după afirmațiile cronicarului Grigore Ureche: „om întreg la fire, neleneș și lucrul său îl știa a-l acoperi și unde nu gândea acolo în aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vâra, ca văzându-l ai săi să nu se îndepărteze, și pentru aceea rar război de nu biruia; și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea că știindu-se căzut jos, se ridica deasupra biruitorilor”¹⁴.

„Rememorând astăzi faptele ce l-au făcut nemuritor pe Ștefan cel Mare, căruia timpul i-a pus coroană de argint, țara diademă de aur și gloria măreață i-a pus cunună de lauri, cinstim memoria lui, îi preamărim numele, scut de apărare al pământului strămoșesc.”¹⁵

Faptele lui Ștefan cel Mare și actele emise de el scot în evidență energia lui extraordinară și rapiditatea cu care acționa, conștient fiind că de ea depinde în mare măsură reușita pe care căuta să o impună celor din jurul său precum și aliaților străini. În vremea lui, Moldova a cunoscut o perioadă înfloritoare din punct de vedere economic și cultural: s-au dezvoltat orașele, au crescut schimburile comerciale, iar domeniul cultural a fost ilustrat de realizări de o inestimabilă valoare. În arhitectură a fost realizat minunatul „stil moldovenesc”, pictura s-a ridicat la nivelul măiestriei artistice, iar miniaturistica a cunoscut de aseme-

nea o perioadă de avânt. Sunt cunoscute și fac faimă artei românești, printre altele, „Evangheliarul” Mănăstirii „Zografu” de la Muntele Athos și „Evangheliarul”, de la Humor, cu portretul lui Ștefan cel Mare.

Sunt vestite, de asemenea, lucrările în filigran ale argintarilor moldoveni, cum sunt cele dăruite de Ștefan Voievod Mănăstirilor Putna și Zografu. La curtea lui Ștefan cel Mare, s-a scris un letopiseț care îl prezintă pe domn ca pe un luptător neînfricat, ca pe un părinte apărător al Moldovei. În memoria moșilor și părinților săi, Ștefan cel Mare a ridicat la Borzești, în anii 1493-1494, o frumoasă biserică pentru care, în anul 1495, dăruia un „Tetraevanghel” pe care era scris: „Acest tetraevanghel l-a cumpărat Io Ștefan Voievod, fiul lui Bogdan și al Oltei și l-a așezat pentru ruga sa în biserica cu hramul Adormirii Maicii Domnului de la Borzești, pe Trotuș... în anul 1495, luna noiembrie, 3 zile”¹⁶.

„Veritabilă forță a vremii noastre, prin tot ce ne-a lăsat ca testament al dăinuirii și puterii ființei statale românești, Ștefan cel Mare dovedește, scria inspirat Mihail Sadoveanu că anume domni nu mor decât prin pulberea lor. Puterea lor adevărată stăruiește dincolo de ceea ce numesc oamenii de rând moarte. La Sfânta Putna unde Măria Sa și-a așezat singur mormântul și piatra cu inscripția între flori de acantă, nu s-a stins nici o clipă candela aprinsă din iulie 1504”¹⁷.

1.1 Situația Moldovei înainte de domnia lui Ștefan cel Mare

In secolul al XV-lea, Moldova avea o economie naturală puternic dezvoltată, bazată pe o agricultură prosperă, în plină dezvoltare și pe creșterea animalelor. Satele, boierii și mănăstirile aveau produse din belșug; în târguri și în orașe, meseriașii cu stare și negustorii erau antrenați în activitățile de producție și de schimb locale și zonale. Pe drumurile mari, se întâlneau convoaie de care și turme de animale care mergeau spre locurile de comerț. La începutul veacului al XV-lea, așa cum ne arată Mihail Sadoveanu în cartea sa „Viața lui Ștefan cel Mare”, „a stătit voievod în Suceava Alexandru căruia i s-a zis Cel Bun din familia Mușat. Acest domn de țară nouă a așezat rânduielile după moda împărăției Bizanțului, împărțind dregătorii, punând căpetenii peste oști, pârcălabi și șoltuzi peste târguri și cetăți. A împuternicit cu hrisoave pe stăpânii vechi și noi ai cuprinsurilor, a așezat biruri și vămi, a recunoscut privilegiile negustorilor străini, armeni, nemți și genovezi, gospodărind treizeci și mai bine de ani cu pace și tihnă.”¹⁸

În plan extern, Alexandru cel Bun a adoptat o politică de bună vecinătate cu vecinii: „A împrumutat Măriei Sale Craiului, ca să-și poarte războaiele cu cruciații, o sumă însemnată de galbeni pentru care a luat amanet ținuturi și cetăți leșești și a făcut scrisorile de închinare după moda medievală către ambii suverani și a domnit într-o legea părinților săi liber și de sine stătător poruncind să-i fie sălașul de veci în Sfânta

Tabloul votiv al lui Alexandru cel Bun, domn al Moldovei (1400-1432) (Mănăstirea Bistrița)

Mănăstire a Bistriței.”¹⁹

După moartea lui Alexandru cel Bun, timp de un sfert de veac, Moldova a devenit un stat feudal anarhic, cu o boierime arogantă, stăpână pe mari domenii care dorea și preluarea domniei. Vreme de un sfert de veac, au urmat silnicii, prigo-niri și omoruri în familia domnească, sub supravegherea și „grija” regilor suverani care doreau să-și extindă teritoriile și pe pământul Moldovei. După ce coborâtorii săi legiuitori au început intrigile pentru obținerea scaunului domnesc prin orice

mijloace violente specifice epocii, căutând ajutor la craii străini, au început să aibă pretenții la domnie și unii din fiii nelegitimi, socotindu-se și ei tot din osul voievodului răposat cu același drept în fața lui Dumnezeu. Primul fiu al lui Alexandru cel Bun a fost Ilie (Iliăș) care a avut din căsnicia cu Maria (Marinca), fică a marelui duce al Lituaniei, Oligmandovici, și soră cu regina Poloniei, doi fii: Roman și Alexandru. Al doilea fiu al voievodului răposat se numea Ștefan: „Domnindu țara, Iliăș Vodă împreună cu frate-său Ștefan Vodă apoi când au fostu în anii 6952, mai înaintea Rusaliilor, află vreme Ștefan Vodă ca să se curățească de frati-său Iliășu și să ție toată țara însuși, l-au prinsu și i-au scos ochii după ce au domnitu țara amândoi șapte ani. Și deci au domnitu singur Ștefan Vodă nu multă vreme, numai cincini ani.”²⁰

Între cei doi frați au avut loc mai multe conflicte pentru domnie. Primul, în locul „ce se cheamă Loloni”, în urma căruia a biruit Ștefan, iar Iliăș s-a refugiat în Țara Românească. Al doilea conflict armat a avut loc la Dărmănești în luna februarie a anului 6942(1434) în Săptămâna Albă în care a biruit tot Ștefan. Al treilea război între cei doi frați a avut loc la Podraga, după ce Iliăș a intrat în țară cu oaste leșească și a pierdut și de această dată. În cea de-a patra confruntare care a avut loc în luna august 6943(1435) la Chiperești a fost învingător tot Ștefan, iar în anul 6945(1437), în urma unui nou conflict, a ieșit învingător tot Ștefan. A urmat o împăcare între cei doi frați, iar țara a fost împărțită între ei. După o domnie dublă de șapte ani, Ilie în Țara de Sus și Ștefan în Țara de Jos,

Ștefan a pătruns în scaunul de la Suceava și i-a scos ochii fratelui său. Cei doi fii ai lui Ilie, împreună cu mama lor, s-au refugiat în Polonia sub protecția rudelor de acolo. În țară, Ștefan își împarte domnia cu Petru, al treilea frate mai mic, până când Roman, fiul lui Iliăș, cu oaste leșească, vine la Suceava, îl prinde și-i taie capul: „Roman Vodă, feciorul lui Iliăș Vodă, neputându răbda atâta nedumnezeire a unchiului său, s-au vorovitu cu o samă din curtea domnească și au prinsu pe unchiul său Ștefan Vodă și i-au tăiat capul și s-au apucat Roman de domnie, leatul 6956”.²¹

Petru a fugit în Transilvania, de unde, cu sprijin străin, s-a întors și l-a alungat pe nepotul său. După moartea lui Roman în Polonia, fratele său Alexendrel a fost pus în scaunul domnesc al Sucevei de către polonezi. Alexendrel Vodă acceptă să domnească împreună cu un unchi al său, Petru Aron. În aceste condiții, apare un nou pretendent la tron, Bogdan, fiu nelegitim al lui Alexandru cel Bun, care a venit cu oaste și a alungat pe Alexăndrel și pe Petru Aron. Aceștia au pribegit, după datină, la leși, iar după un timp, Petru Aron „mai harnic, calcă hotarul cu pâlcuri de călăreți și găsește în câșlegile de toamnă în vreme de noapte, în petrecere de nuntă, pe Bogdan Vodă în sat la Reușeni. Îl prinde în arcan, îl aruncă între mercenarii săi și, la lumina faclelor, pune să i se reteze capul. Într-acea spaimă s-a aflat față și Ștefan, fiul lui Bogdan Vodă, fiind încă domnișor tinerel în petrecere cu părintele său. Găsindu-și scăpare prin învălmășeală, a fugit cu puținii soți și boieri credincioși și a aflat sălaş la munteni.”²²

1.2 Politica internă și externă a Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare

1.2.1 Politica internă

Eforturile făcute de Ștefan pentru centralizarea puterii de stat și pentru curmarea luptelor interne s-au lovit de la început de împotrivirea mării boierimi care căuta să-și mențină cu orice preț privilegiile, puterea politică și influența asupra domnului și a hotărârilor sale. Pentru atingerea acestui obiectiv, Ștefan a acționat cu mai mult discernământ decât Vlad Țepeș în Țara Românească. Cumpărând de la marea boierime bucăți mari de pământ – moșii întinse, vii, prisăci, iazuri și pășuni, domnul a diminuat în mare măsură puterea economică a boierilor. Aceste pământuri au fost dăruite țăranilor care se distingeau pe câmpul de luptă. În acest fel, Ștefan și-a apropiat marea masă de țărani care a constituit factorul hotărâtor în câștigarea războaielor de apărare purtate. Mai mult decât atât, pentru a avea în Sfatul Domnesc oameni de încredere pe care să se poată bizui în orice situație, Ștefan i-a îndepărtat pe boierii care nu aveau funcții de stat. În locul lor, au fost incluși pârcălabii cetăților care aveau atât atribuții administrative, cât și militare de apărare a hotarelor țării și a cetăților. Datorită politicii interne înțelepte duse de Ștefan, Moldova a cunoscut în această perioadă un însemnat ascendent spre prosperitate economică. Punând capăt luptelor interne dintre boieri, domnul

Moldovei a luat măsuri corespunzătoare pentru întărirea finanțelor statului în vederea consolidării cetăților vechi și construirii altora noi, pentru paza vămile și drumurilor de negoț, organizarea oștii și înzestrării acesteia cu armament și cele necesare luptei. Deși Moldova a fost nevoită să ducă numeroase războaie de apărare, orașele, târgurile, satele răzeșești și comerțul au cunoscut o profundă dezvoltare: „Țara este rodnică, îmbelșugată și bine așezată (bine administrată n.n.), bogată în animale și în tot felul de roade – scria medicul Matei Muriane din Cetatea Sucevei – grânele se seamănă în aprilie și mai și se adună în august și septembrie, vinurile sunt ca cele din Tirinci (localitate în Italia n.n.), pășunile în cea mai bună stare, putându-se hrăni în această țară o sută de mii de cai”. Medicul venețian care a petrecut o bună bucată de vreme în Cetatea de Scaun a Moldovei, îngrijindu-se de sănătatea domnului și în special de rana de la picior căpătată în timpul asediului cetății Chilia, reușise să cunoască puterea economică a Moldovei și să facă aprecierile de rigoare.

Produsele moldovenești, în cea mai mare parte agroalimentare, erau foarte solicitate de negustorii din Transilvania, din Polonia, din cetățile Genovei și chiar de negustori din țări mai îndepărtate. În cantități destul de mari, în vremea

lui Ștefan cel Mare se exportau: cereale și vite de tot felul, piei de animale domestice și sălbatice, pește, miere de albine, ceară și vinuri. În schimb, se aduceau în Moldova, din Transilvania, din renumitele ei centre meșteșugărești, și din Polonia obiecte lucrate din metal (cuțite, coase, seceri, brăzdare pentru pluguri), arme (săbii, platoșe, țevi de tunuri), pulbere pentru fabricarea muniției (încărcătură la tunuri), postavuri fine, pânzeturi și catifea. Din Orient se aduceau mătăsuri, broderii și mirodenii. Drumurile comerciale care străbăteau Moldova, în special de la nord către sud, în lungul râurilor care brăzdează podișul moldovean, au contribuit la înflorirea multor orașe: „Principala cale de comerț care lega Liovul cu capitala Imperiului Otoman trecea prin Cernăuți, Dorohoi, Suceava, Roman, Bacău, Adjud, Focșani și prin Țara Românească până la Dunăre, apoi de la Silistra la Constantinopol străbătând partea de nord-est a Peninsulei Balcanice”²³. Pe acest drum se puteau întâlni aproape în toate anotimpurile anului zeci și sute de căruțe negustorești și boierești ducând sau aducând mărfuri de tot felul.

Un alt drum comercial tot atât de folosit venea din Camenița pe la Hotin, Dorohoi, Târgu Frumos, Iași, Vaslui, Bârlad, Galați, Isaccea, pe Dunăre, iar de aici, de-a lungul țărmului Mării Negre, până la Constantinopol: „Numeroase și destul de frecventate erau drumurile de negoț care mergeau spre Transilvania sau spre Țara Tătărească. Unul dintre acestea trecea prin Iași și mergea la Tighina, peste Nistru, spre Crimeea, către cetățile Caffa și Mangop, iar altul de la Tighina pe malul Nistrului până la Cetatea Albă și Chilia.”²⁴ Drumurile comerciale care legau

Moldova de Transilvania plecau din cetatea Sucevei. Unul mergea în Maramureș prin vama Câmpulung și pasul Suhard, al doilea prin târgurile Baia și Piatra Neamț, peste pasul Tulgheș, iar altul ducea în sudul Transilvaniei către cetățile Brașovului și Făgărașului și trecea prin Roman, Bacău, Târgu Trotuș, traversând Carpații prin pasul Oituz. Vămile destul de bine amplasate pe importantele căi de negoț au avut un rol important în creșterea puterii economice a Moldovei.

Prin organizarea și destinația lor, acestea erau de două feluri: de margine (spre Transilvania, Țara Românească, Polonia, Țara Tătărească și Turcia) și interioare, la bariera principalelor târguri și orașe (Siret, Suceava, Dorohoi, Iași, Huși, Vaslui, Bârlad și Roman): „Dezvoltarea economică a țării, stabilitatea politică precum și statornicirea unor relații diplomatice, politice și comerciale cu unele țări au creat condiții favorabile dezvoltării culturii, artei și arhitecturii.”²⁵

În timpul lui Ștefan cel Mare, s-au scris primele lucrări cu caracter istoric și s-a construit un mare număr de biserici, mănăstiri, cetăți și curți domnești. Având la dispoziția sa numeroși și talentați dieci, care în cadrul cancelariei domnești sub conducerea marelui logofăt scriau și copiau documente, mesaje domnești, o întreagă corespondență purtată de domn cu oamenii politici ai vremii, Ștefan a pus să se scrie prima cronică a țării, lucrare cu caracter documentar în care au fost înscrise evenimentele mai importante, în special războaiele purtate și rezultatele lor. Ceea ce realizau diecii anonimi în Cetatea de Scaun a Moldovei făceau și Giovanni Angiolello la curtea sultanului Mahomed al II-lea (1451-1481),